

DET DANSKA KOMMUNALVALET

Av red. *EBBE SALOMONSEN*

Det danska kommunalvalet har lett till ökad osäkerhet om den socialdemokratiska regeringens möjligheter att fortsätta att regera i minoritetsställning hela sin mandatperiod ut. Åtskilliga danska politiker räknar därför med möjligheten, att regeringen utlyser ett folketingsval redan till hösten, speciellt med tanke på att en omläggning av skattepolitiken torde vara ofrånkomlig, och på att höstens avtalsförhandlingar kommer att aktualisera inflationsdebatten, skriver red. Ebbe Salomonsen från Köpenhamn i en redogörelse för förspelet och konsekvenserna av det nyss hållna — ovanligt rikspolitiska — kommunalvalet.

Mot traditionen dominerades årets danska kommunalval av rikspolitiska frågor. Många kommentatorer anser, att valresultatet — stark tillbakagång för socialdemokraterna — kommer att medföra folketingsval till hösten.

För att kunna bedöma denna spådoms berättigande är det nödvändigt, att gå tillbaka till folketingsvalet i september 1964 och rekapitulera den följande perioden — en av de mest spännande i dansk inrikespolitik.

Valet 1964 gav bara ett parti framgång, det konservativa folkeparti, som ökade från 32 till 36 mandat. Samtidigt förlorade den radikal-socialdemokratiska regeringen sin majoritet, och socialdemokraterna måste, trots oförändrat mandatantal, fortsätta som minoritetsregering. Partiet förklarade, att det inte tänkte regera med stöd av socialistisk folkepartis röster, och då de radikala inte längre kunde ge det majoritet i Folketinget, måste alltså det konservativa folkeparti och/eller venstre medverka i alla beslut. Denna politiska konstellation ledde bl. a. till att de konservativas krav på att man skulle avskaffa den »avgiftspliktige grundstigningsskyld» (fast avgift på markvärdesstegringar) förverkligades.

Även om regeringen under valkampanjen förnekade, att det kunde bli aktuellt med extra skatter och avgifter för att täcka statens utgif-

ter och motverka inflationen, lade finansministern redan 1964/65 fram åtskilliga förslag om högre skatter och avgifter. Eftersom minoritetsregeringen hade förklarat att den inte ville stödja sig på socialistisk folkepartis tio mandat (som tillsammans med de radikala kunde ge majoritet för nya skatter) var den i en mycket besvärlig situation. Helt oväntat ingick då *statsminister Krag* en överenskommelse med två av venstres nyvalda folketingsledamöter, *Westerby* och *Diderichsen*, och med deras hjälp och de radikala tio röster, genomdrev regeringen våren 1965 en rad stora avgifts- och skatteförslag. Samtidigt ingick de fyra »gamla» partierna ett ramavtal om en ny bostadspolitik, som skulle medföra gradvisa hyreshöjningar i äldre hyreshus.

Venstres ordförandeskifte

Kort tid efter de två Venstrefolketingsmännens »avhopp» (de har nu bildat ett eget parti, Liberalt Centrum) framförde f. d. statsminister *Erik Eriksen* försiktigt tanken på att med tiden slå samman de två stora borgerliga partierna, det konservativa folkeparti och venstre. Denna tanke mötte massivt motstånd bland hans partikamrater och blev orsaken till att den f. d. statsministern avgick från posten som venstres ledare.

Den nye ledaren, seminarierektor *Poul Hartling*, höll i augusti 1965 ett betydelsefullt politiskt an-

förande, där han inbjöd de radikala till »att skriva en liberal regerings program». Det var en fortsättning av ett tidigare utspel av Erik Eriksen, som på sin tid föreslog att en borgerlig regering skulle regera efter det radikala »Nyborsprogrammet», ett kortsiktigt, mycket liberalt arbetsprogram.

De radikala ledare var emellertid inte inställda på regeringsskifte. De fick Poul Hartlings initiativ förändrat därhän, att man skulle förhandla bakom lykta dörrar om begränsade politiska frågor. Från början tänkte man sig (otvivelaktigt också Venstre) att dessa samtal blott skulle pågå några månader, men under höstens lopp blev det uppenbart, att Hartling gett sitt initiativ ett nytt innehåll: radikale och venstre skulle föra förhandlingar på längre sikt, utan att venstre underrättade konservative om vad som försiggick.

Vid åtskilliga tillfällen under hösten förekom också att venstre tog politiska initiativ utan att på sedvanligt sätt först diskutera igenom frågorna med konservative, som inte heller underrättats om Hartlings sommartal med erbjudande till radikale.

De två överenskommelserna

Den första december 1965 framlade finansministern ånyo förslag om nya skatter. Konservativa och venstre avvisade förslagen vid folketings första behandling, och radikale vägrade att färdigbehand-

la dem före jul, liksom man bestämt motsatte sig i varje fall en planerad höjning av bensinskatten. De radikale önskade också uppskov med frågan om förlängning av aktiebolagsskattens höjning (beslutad våren 1965).

I januari beslöt venstres folketingsgrupp att ingå en överenskommelse om skatterna tillsammans med radikale och regeringen. Avgörande för detta beslut har otvivelaktigt varit att radikale under alla omständigheter måste väntas försöka rädda regeringen, och att Hartlings initiativ gentemot radikale skulle uppfattas som ett fiasco, om de två partierna gick var sin väg i en så avgörande fråga. Utom uppskovet med bensin- och aktiebolagsskatterna förde man nu in egendomsskatterna i förhandlingarna, och de tre partierna slöt en överenskommelse enligt vilken man skulle genomföra vissa begränsningar i kommunernas befogenhet att beskatta egendom (inte minst inom jordbruket) under 1966. Samtidigt gick regeringen med på att utvidga en planerad minskning av förmögenhetsskatten och lovade att minska statsutgifterna med 125 milj. danska kr. På grundval av detta ingick socialdemokratiet, venstre och radikale en stor överenskommelse kort tid efter folketingets julferier.

Parallellt med skatteförhandlingarna hade partiernas hyreslagsordförande i månader diskuterat detaljer i den ramöverenskom-

melse, som de fyra gamla partierna slöt 1965. Omedelbart innan skatteöverenskommelsen undertecknades ingick alla fyra partierna en ny överenskommelse, som närmare preciserade hyreshöjningarnas storlek och möjligheterna att sänka hyrorna i vissa nybyggda hus.

Denna fyrpartiöverenskommelse kritiserades våldsamt av socialistisk folkeparti, som vände sig kraftigt mot hyreshöjningarna i äldre hus. Ännu saknas en rad detaljbestämmelser innan hyresöverenskommelsen förverkligats och hyreshöjningarna kommer att genomföras med korta mellanrum under de närmaste åtta åren.

V-K-diskussionen

Det konservative folkeparti, som hållit sig avvaktande under de första månadernas överläggningar mellan venstre och radikale, uttryckte efterhand med allt större eftertryck oro för att dessa kontakter skulle ge det lilla radikala partiet för stort inflytande. Trepartiöverenskommelsen om skatterna tog man som uttryck för att radikale lyckats dra venstre över till den traditionella radikala politiken, och de konservativas ledare uttryckte oro för att det samarbete mellan venstre och konservative, som burit upp den senaste borgerliga regeringen, fullständigt ändrat karaktär.

Allt oftare förklarade venstres folketingsmän nu, att venstre var

berett att eventuellt bilda en ren venstregering (på 36 mandat i folketinget), om det blev nödvändigt — underförstått: om de radikale föredrog en venstregering framför en koalition mellan venstre och konservative. I februari kom de konservativas svar: partiet var berett att bilda regering tillsammans med venstre eller på basis av bredare borgerlig samling efter norskt mönster och ville förhandla med alla härom — också med de radikala, om detta parti ville förklara sig vara för ett regeringsskifte. Men det konservative folkeparti ville inte stödja bildandet av en ren venstregering, eftersom denna skulle bli alltför beroende av de radikala och därmed av socialdemokraterna. I detta sammanhang bör anmärkas att socialdemokraterna otvivelaktigt har blivit bättre informerade av radikale om detta partis avsikter än det konservative folkeparti om venstres.

Sådan var situationen före kommunalvalet den åttonde mars. De två överenskommelserna och debatten mellan de gamla partnerna venstre och konservative gjorde att valet i hög grad fick rikspolitisk prägel. Dessutom hade inflationen i Danmark under 1965 slagit nytt rekord och det konservative folkeparti betonade med skärpa inför valet att inflationen inte kunde bekämpas med skatter och avgifter som i trepartiöverenskommelsen utan endast genom en rad närmare angivna reformer.

I valkampanjen inför kommunalvalet ingick också ett konservativt förslag om större kommunal självstyrelse, en tanke, som dock icke tillmötesgicks från den andra sidan.

Valresultatet

Valutgången blev ett stort nederlag för socialdemokraterna, som särskilt förlorade röster till socialistisk folkeparti, men också till det konservative folkeparti, som blev valets andre store segerherre. Venstre gick tillbaka litet i förhållande till sitt mycket svaga kommunalval 1962 och de radikala bevarade status quo.

Detta resultat är så mycket mer anmärkningsvärt som det rikspolitiska inslaget normalt skulle varit till fördel för socialdemokratien och venstre, som båda har tiotusentals folketingsväljare, som traditionellt röstar konservativt vid kommunalval, väljare, som vid ett rikspolitiskt präglat kommunalval kunde tänkas stödja sitt » eget » parti (jämför det rikspolitiska kommunalvalet i Norge 1963).

Socialdemokraterna förlorade röster i hela landet, men först och främst i Köpenhamn, där SF erövrade fem mandat från det stora regeringspartiet, som nu blott har 22 ledamöter av totalt 55. Det konservative folkeparti vann röster och mandat i en rad kommuner, först och främst i förstäder och tätorter, men för övrigt i hela landet. Venstre hade framgångar i några städer

och förstäder men en något större tillbakagång i landet i övrigt. En obetydlig venstre-framgång visade sig särskilt där de konservativa traditionellt är många gånger starkare än venstre vid kommunalval och beror förmodligen på valets rikspolitiska karaktär. Det kan inte uteslutas, att venstre hade hoppats på en större framgång i detta avseende, men det blev alltså totalt en mindre tillbakagång.

Valets betydelse

Det konservativa folkeparti tar naturligtvis sin stora framgång — och venstres svaga val — som ett tecken på att borgerliga väljare sluter upp kring partiets uttalanden om borgerligt samarbete och inte i tillräcklig grad är intresserade av samarbete »i mitten» mellan venstre och radikale.

Socialdemokraternas stora tillbakagång motsvarar partiets svaga ställning i opinionsundersökningar ända sedan senaste folketingsvalet.

Många i det stora regeringspartiet tänker nu försöka att lägga kursen närmare i riktning mot Socialistisk folkeparti och statsminister Krag hade redan länge före kommunalvalet blivit tvungen att revidera sin tes om att man inte kunde regera med stöd av SF. Nu heter det: en röst är en röst.

Men inte ens SF kan skapa majoritet och det är osäkert om Krag's prestige tål med en ny överenskommelse med de två »avhopparna» och SF. Det intressantaste är

om Krag efter kommunalvalet har kraft att genomföra den skatteöverenskommelse, som de fyra stora partierna har lagt fram en tidsplan för. Regeringen har lagt fram förslag om en mervärdesskatt i stället för grossistomsättningsskatten och det är meningen, att en stor del av de ökade skatteintäkterna skall användas till att lindra genomsnittslöntagarens höga personliga statsskatt. Många ifrågasätter om Krag kan binda socialdemokraterna vid ännu en överenskommelse »till höger» och utsätta sig för ännu större förluster till SF och för att socialdemokraterna försvagas under en så lång period som det då blir fråga om. Man har tidigare sett socialdemokraterna förlora 4—5 procent i opinionsundersökningar på några månader, men om den svaga ställningen skulle fortvara under sommaren blir det nu en period på två år. Och det är nog för mycket för att man skall göra sig hopp om att återvinna väljarna i en aldrig så skickligt och demagogiskt förd valkampanj.

Men de danska väljarna har ställt in sig på att de skall ha en skattereform. Det är knappast fler än SF och vänsterflygeln bland socialdemokraterna som är direkta motståndare till en stor omläggning av skatterna från inkomst till konsumtion.

Inte heller i den ekonomiska politiken har Krag fria händer efter kommunalvalet. I höst börjar LO och Arbetsgivareföreningen sina

förhandlingar om ett nytt tvåårsavtal, och de borgerliga partierna kommer säkert att pressa på regeringen för att få dess aktiva medverkan till att inkomstökningarna inte överstiger produktionsmöjligheterna. Den fortlöpande inflationen har gjort ett sådant krav populärt i vida kretsar, men inte inom SF och inte heller bland socialdemokraternas förtroendemän, som ofta är mer eller mindre knutna till LO.

Med andra ord: kommunalvalet har lett till ökad osäkerhet om regeringens möjligheter att föra en politik.

Åtskilliga danska politiker räknar med möjligheten, att regeringen Krag ger upp i sommar och utlyser folketingsval till hösten. Ett

förnyat förtroendefullt samarbete mellan det konservative folkeparti och venstre skulle säkert öka denna möjlighet.

Tidigare socialdemokratiska regeringar har som den nuvarande fått klara sig utan socialistisk majoritet i Folketinget. Blott de radikalas oförsvagade sympati för socialdemokratiska regeringar har medverkat till, att Danmark traditionellt har socialdemokratisk ledning.

1950 kom socialdemokraterna i så stora svårigheter, att man frivilligt lämnade regeringsposten. Denna situation kan uppstå igen inom kort. I så fall måste de radikala komma överens med en borgerlig regering.

	1966		1962		Plus og minus	
	stemmer	procent	stemmer	procent	stemmer	procent
Socialdemokratiet	839.247	36,20	838.551	38,94	+ 696	—2,74
RadikaleVenstre	139.642	6,02	130.982	6,08	+ 8.660	—0,06
Det konservat. Folkep.	573.473	24,73	490.545	22,77	+ 82.928	+1,96
Venstre	494.271	21,32	465.552	21,62	+ 28.719	—0,30
Retsforbundet	15.923	0,69	26.777	1,24	— 10.854	—0,55
Socialistisk Folkeparti	168.921	7,28	107.841	5,01	+ 61.080	+2,27
Kommunisterne	23.180	1,00	22.192	1,03	+ 988	—0,03
De Uafhængige	9.201	0,40	17.366	0,81	— 8.165	—0,41
Slesvigsk Parti	7.625	0,33	8.031	0,37	— 406	—0,04
Diverse lister	47.054	2,03	45.783	2,13	+ 1.271	—0,10
Ialt	2.318.537		2.153.620		+ 164.917	